

ПОЛІКУЛЬТУРНІСТЬ ЯК НАПРЯМ ВИХОВАННЯ
В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИPOLY CULTURALITY AS A DIRECTION OF EDUCATION
IN THE MODERN PRIMARY SCHOOL OF UKRAINE

Сучасне українське суспільство є полікультурним, оскільки воно об'єднує людей різних національностей з усіма формами взаємодії та взаємовпливів. Саме національна, мовна, конфесійна й політична багатоманітність українського суспільства зумовлює його багатокультурність. Ось чому сьогодні необхідно вивчення кожною людиною як національної культури народів, що живуть на території України, так і світової культури. Найдоцільніше розпочати цей процес у молодшому шкільному віці, віковій особливості якого сприяють адекватному застосуванню форм і методів виховання учнів.

Встановлено, що науковці трактують полікультурність як елемент загальної культури та як принцип функціонування та співіснування в певному соціумі різноманітних етнокультурних спільнот.

Визначено, що функціями полікультурного виховання є формування в учнів уявлення про різноманітність культур і їх взаємозв'язок, усвідомлення важливості культурного розмаїття для самореалізації особистості, виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей, розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності та взаєморозуміння.

Схарактеризовано структурні компоненти полікультурного виховання, до яких відносять змістовий блок (моральні уявлення, знання, переконання, погляди, установки), емоційно-мотиваційний блок (потреби, мотиви, емоції, почуття, сукупність відповідних емоційно-психологічних характеристик), регулятивний блок (оцінки, цінності, певний еталон прояву почуттів, прагнення до реалізації їх у взаєминах з іншими людьми), діяльнісний блок (уміння, навички, звички, дії, вчинки, поведінка). Зазначено, що з метою організації полікультурного виховання дітей молодшого шкільного віку доцільно впроваджувати полікультурний компонент в різні навчальні дисципліни, проводити заочні подорожі, усні журнали, виховні години, використовувати казки з моральним змістом, бесіди, ігри-вправи тощо.

Ключові слова: полікультурність, полікультурне виховання, культура, учні, молодший шкільний вік.

Modern Ukrainian society is multicultural, as it unites people of different nationalities with all forms of interaction and mutual influence. It is the national, linguistic, religious and political diversity of Ukrainian society that determines its multiculturalism. That is why today it is necessary for every person to study both the national culture of the peoples living on the territory of Ukraine and the world culture. It is most expedient to start this process at the primary school age, the age characteristics of which contribute to the adequate application of forms and methods of educating students.

It has been established that scientists interpret multiculturalism as an element of general culture and as a principle of functioning and coexistence of diverse ethnocultural communities in a certain society.

It was determined that the functions of multicultural education are the formation of students' ideas about the diversity of cultures and their interrelationships, the awareness of the importance of cultural diversity for the self-realization of the individual, the education of a positive attitude towards cultural differences, the development of skills and abilities of interaction between speakers of different cultures based on tolerance and mutual understanding.

The structural components of multicultural education are characterized, which include the content block (moral ideas, knowledge, beliefs, views, attitudes), the emotional-motivational block (needs, motives, emotions, feelings, a set of relevant emotional and psychological characteristics), the regulatory block (estimates, values, a certain standard for the manifestation of feelings, the desire to realize them in relationships with other people), activity block (skills, skills, habits, actions, deeds, behavior).

It is noted that in order to organize the multicultural education of children of primary school age, it is advisable to introduce a multicultural component into various educational disciplines, conduct extramural trips, oral journals, educational hours, use fairy tales with moral content, conversations, games-exercises, etc.

Key words: multiculturalism, multicultural education, culture, students, primary school age.

УДК 372 (73)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/67.1.49>

Лавренко С.О.,

канд. пед. наук,

доцент кафедри початкової і професійної освіти

Харківського національного

педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Україна – поліетнічна держава, до складу населення якої входять різні за походженням і ступенем соціально-економічного розвитку етнічні спільноти. Перебування іноземців на нашій території має тривалу історію та є складовою різноманітних міжнаціональних та міжконфесійних контактів, що характерні для історії України. Власне формування української нації відбувалося за умов

тісної взаємодії з представниками різних етносів та культур. Історично-культурне довкілля, в якому перебувала Україна протягом століть, було надзвичайно різноманітним. Ситуацію з українським життєвим простором не можна охарактеризувати, беручи до уваги лише такі поняття як Схід і Захід, Північ і Південь. Територію України можна віднести до так званого Великого кордону – культурного пограниччя між групами цивілізацій [1–2].

Це зумовлює полікультурність суспільного середовища, вимагає підготовки особистості, здатної сприймати і розуміти не лише власні, а й культурні цінності інших народів, спроможної до міжетнічної і міжкультурної комунікації. Зіткнення цивілізаційних, культурних, етнічних інтересів створюють конфліктну ситуацію в межах загального національно-державного простору. У цьому контексті актуалізується проблема формування в сучасних дітей і молоді ціннісного плюралізму, толерантності й менталітету співробітництва, становлення «діалогу культур» різних національностей, рас, віросповідань, поглядів, переконань.

Молодший шкільний вік – важлива щаблина на шляху соціального становлення особистості. Він характеризується певними особливостями, врахування яких сприяє визначенню й адекватному застосуванню форм і методів виховання учнів початкових класів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сутність полікультурного виховання була в центрі наукових розвідок таких вчених, як Г. Абібулаєва, Р. Агадуллін, Л. Волик, О. Дубовик, Н. Миропольська, Р. Мичковська, В. Погребняк, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська та ін.

Виявлення оптимальних засобів реалізації полікультурного виховання в українській школі досліджували В. Болгаріна, Ю. Буц, І. Гудзик, С. Дрожжина, В. Заслуженюк, В. Камінська, П. Кендзор, І. Ковалинська, А. Ленчовська, Р. Мичковська, В. Молодиченко, Н. Молодиченко, М. Рей, О. Свиридчук та ін.

Питання формування полікультурної компетентності вчителів та учнів привертало увагу таких вчених, як Є. Бубнов, С. Вельгушева, Л. Волик, Л. Гончаренко, В. Кузьменко, Л. Перетяга, К. Юр'єва, Н. Якса та ін.

Сутність та методи полікультурного виховання молодших школярів, їх полікультурну вихованість вивчали В. Бойченко, І. Бондаренко, О. Сухомлинська та ін.

Особливості полікультурного виховання за кордоном були в центрі уваги Ю. Безух, І. Козубовської, О. Мілютіної, Г. Розлуцької, Л. Сідунти, О. Слоньовської та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Натомість залишається відкритим для дослідження питання дієвих методів полікультурного виховання в учнів початкової школи в складних умовах сьогодення.

Мета статті. Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності, змісту та методів формування полікультурності як напряду виховання учнів молодшого шкільного віку в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. У середині ХХ ст. в науковому обігу з'являється і набуває визнання поняття «полікультурність», яке певною

мірою узагальнювало і розкривало як минулі теоретичні розробки, так і сучасний досвід реалізації ідей миру і взаємоповаги між народами, незважаючи на наявні між ними культурні, расові, національні, релігійні відмінності. Поштовхом для цього стала Друга світова війна, трагічні наслідки якої позначилися на значній кількості країн та народів.

Розглядаючи питання культурної і політичної взаємодії різних народів, для позначення цього феномену використовують різні поняття. До найбільш уживаних можна віднести полікультурність, мультикультуралізм, культуру міжнаціонального спілкування, кроскультурні зв'язки, багатокультурність тощо [7, с. 255–256]. Одні з цих дефініцій мають більше спільних рис, інші – менше.

Оскільки кожний народ – своєрідна форма співіснування людей з природними умовами плюс наявність у них деяких специфічних особливостей способу організації суспільства, зародження нового етносу знаменує собою в історичній перспективі збільшення у цілому різноманітності людства.

Відмінності між полікультурним та інтернаціональним вихованням полягають у тому, що перше з них акцентує на взаємозв'язку культур, одна з яких домінує; передбачає насамперед освоєння культурно-освітніх цінностей, орієнтується на співіснування різних культур у спільному соціальному просторі. Отже, в полікультурному вихованні врахування національних особливостей має більше значення, ніж в інтернаціональному, адже воно заперечує консолідацію на ґрунті корпоративної ворожості, протистояння іншим соціальним групам, цивілізаціям і духовним цінностям, заперечує формування людини поза національною культурою, сприяє породженню мультиідентичної особистості як поєднання й перетину кількох цивілізацій [7, с. 257].

Науковці трактують полікультурність як:

- елемент загальної культури, ядром котрої виступають знання особливостей культури народів світу, вміння сприймати найкраще в них і цим збагачувати власну культуру;

- принцип функціонування та співіснування в певному соціумі різноманітних етнокультурних спільнот, з притаманним їм усвідомленням власної ідентичності, що забезпечує їх рівноправність, толерантність та органічність зв'язку з ширшою крос-культурною спільнотою, взаємозбагачення культур, а також наявність та визнання спільної загальнодержавної системи норм та цінностей, які становлять основу громадянської свідомості кожного члена соціуму.

Сьогодні ще не створено ідеальної моделі організації полікультурної освіти та полікультурного виховання. У найбільш загальному розумінні полікультурність розглядається як формування планетарного мислення, сприйняття світу в його

різноманітних проявах, формах існування мов, культур, поглядів, тощо і передбачає наявність у людини гуманістичного світогляду, таких якостей, як толерантність, уміння вести діалог з позиції рівних прав, взаємоповага. Ці ідеї знаходять відображення в різноманітних гуманістично спрямованих течіях, що висувають за мету виховання в душі поваги прав людини в ім'я миру і розвитку, надання глобальної освіти, реалізацію полікультурного виховання [6, с. 97].

До основних завдань полікультурної освіти та виховання входить розвиток пізнавальних та невербальних умінь і навичок, які дають змогу вступати в контакт з іншими культурами та їхніми носіями. Пов'язуючи полікультурну освіту з підвищенням рівня освіченості й досягненням успіху в багатокультурному середовищі, виокремлюють такі функції полікультурного виховання:

- формування в учнів уявлення про різноманітність культур і їх взаємозв'язок;
- усвідомлення важливості культурного розмаїття для самореалізації особистості;
- виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей;
- розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності та взаєморозуміння [3–4].

Одним із основних способів організації полікультурного виховання виступає впровадження полікультурного компонента в різні навчальні дисципліни. Провідна роль при цьому відводиться двомовній та багатомовній освіті (рідна мова, мова домінуючого етносу, іноземні мови), яка не лише слугує для комунікації, а й дозволяє прилучитися до різних способів мислення, відчуття, поведінки.

Мета багатокультурної освіти полягає у тому, щоб сприяти (за допомогою школи та інших освітніх інститутів, сім'ї, громадських організацій) створенню умов, які сприяли б утвердженню:

- толерантності поглядів, суджень, людей;
- визнання і розвитку культурного плюралізму;
- рівних прав, обов'язків і можливостей для всіх;
- справедливості для всіх і кожного;
- поваги рішень більшості і захистом прав меншості;
- поваги права вільного вибору особою своїх культурних ідентичностей [8, с. 23].

Науковці, які звертаються до проблеми полікультурного виховання через формування у школярів культури міжнаціонального спілкування, виокремлюють основні компоненти цього феномену, що мають враховуватися у змісті освітнього процесу:

- виховання почуття належності до єдиного народу України, відповідальності за долю поліетнічної батьківщини;
- формування національної самосвідомості, почуття загальнонаціональної гордості й утвердження їх як головних принципів виховання;

- сформованість психічних установок на повагу, терпимість до людей з іншими звичками, іншим менталітетом і насамперед до тих, чії представники входять до контактуючих національних груп;

- усебічний розвиток толерантності в міжетнічних стосунках, подолання як зневажливого ставлення до національних почуттів і традицій, так і їх абсолютизації;

- подолання проявів національного нігілізму та націонал-шовінізму, усунення причин, що їх породжують;

- утвердження духовності, поваги і прихильності до загальнолюдських цінностей [6, с. 97–98].

Педагоги наголошують на необхідності дотримання принципу полікультурності, який може забезпечити розуміння того, що національне і загальнолюдське – дві сторони єдиного цілого. Це відбувається тому, що загальнолюдське функціонує і розвивається завдяки національному, в якому відображається зв'язок часів та поколінь в історичному розвитку людства. Єдність національного та загальнолюдського стимулює розвиток кожної нації та людства в цілому, а гармонія між ними забезпечує найвищий рівень духовності.

Аналіз наукової літератури свідчить, що до структурних компонентів полікультурного виховання (які виступають його характеристиками) відносять:

- змістовий блок (моральні уявлення, знання, переконання, погляди, установки);

- емоційно-мотиваційний блок (потреби, мотиви, емоції, почуття, сукупність відповідних емоційно-психологічних характеристик);

- регулятивний блок (оцінки, цінності, певний еталон прояву почуттів, прагнення до реалізації їх у взаєминах з іншими людьми);

- діяльнісний блок (уміння, навички, звички, дії, вчинки, поведінка) [6, с. 98].

Організація виховної роботи з учнями початкової школи передбачає різноманітні форми та методи, спрямовані на міжкультурне взаєморозуміння: заочні подорожі, усні журнали (до 5–6 «сторінок» тематичного або оглядового характеру), виховні години з використанням методики «занурення до національної культури», зустрічі з письменниками, фестивалі національностей, дні національної культури, конкурси читців, творчих робіт, дослідницька діяльність учнів з вивчення традицій, історії, культури тощо.

Застосування під час освітнього процесу казок, які містять певний моральний зміст, оповідань, розповідей з наступним їх обговоренням, сприяє ознайомленню учнів з тими чи іншими поняттями, нормами, правилами, дозволяє передати внутрішні почуття персонажів, спонукає до роздумів, які дають можливість перенестися з казки у реальне життя, подивитися на його явища

по-новому, побачити себе, свої дії із нестандартної точки зору.

Під час бесід учні навчаються не лише висловлювати власну думку з приводу почутого, а й аргументовано доводити її слушність, дотримуючись правил культури спілкування й культури мовлення.

Застосування ігор-вправ («Колаж почуттів», «Я та інші», «Подарунок» тощо) спрямоване на відпрацювання у молодших школярів необхідних умінь і навичок, особистісних рис [5, 8].

Висновки. Отже, полікультурне виховання – явище історичне, соціально-побутове й духовне. Воно спрямоване на творення культурної аури людини, виховання в неї поваги до людей іншої національності, поряд з якими вона живе, поваги до їхньої культури, традицій, віри, звичаїв, обрядів та ін.

Серед основних цілей і пріоритетів освітньої галузі важливе місце посідає виховання людини демократичного світогляду й культури, що характеризується високим поцінуванням національних здобутків, з повагою ставиться до традицій інших народів та їхніх культур, активно долучається до реалізації ідей культури миру, прагне до толерантної взаємодії зі світовим співтовариством.

З метою організації полікультурного виховання дітей молодшого шкільного віку доцільно проводити заочні подорожі, усні журнали, виховні години, використовувати казки з моральним змістом, бесіди, ігри-вправи тощо.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у пошуках нових дієвих методів полікультурного

виховання в учнів початкової школи в складних умовах сьогодення, дослідженні східного та західного закордонного досвіду з даного питання тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абібулаєва Г.С. Деякі аспекти полікультурної освіти. *Педагогіка і психологія*. 2006. № 1. С. 75–84.
2. Агадуллін Р. Полікультурна освіта : методолого-теоретичний аспект. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 3. С. 18–29.
3. Бойченко В.В. Полікультурне виховання молодших школярів у навчально-виховному процесі школи : дис. канд. пед. наук : 13.00.07. Умань, 2006. 189 с.
4. Бондаренко І. Сутність та методи полікультурного виховання молодших школярів. *Освіта Донбасу*. 2006. № 2. С. 51–57.
5. Кендзьор П.І. Ми серед інших. Інші серед нас. *Форми і методи полікультурного виховання: навч.-метод. посіб. для педагогів загальноосвітніх навчальних закладів*. Львів : ЗУКЦ, 2016. 160 с.
6. Кендзьор П.І. Полікультурний вимір навчально-виховного процесу загальноосвітнього навчального закладу. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2014. № 1 (278). С. 96–102.
7. Мичковська Р.В. Поняття «полікультура» та «полікультурне виховання» у сучасних наукових дослідженнях. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 39 (3). С. 255–258.
8. Полікультурика: як організувати виховання міжкультурної толерантності у школі та позашкільній діяльності: навч.-метод. посіб. / Ленчовська А., Крейдерман К., Грінберг М. Київ : ТОВ «Майстерня книги», 2010. 344 с.